

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ ΝΥΞΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

Ἐν τῇ τάξει τῶν ὁρεκτικῶν δυνάμεων πρωτανεύει κατὰ πάντα ἡ βούλησις.

Ἐνῶ τὰ ὑλικά ὄντα περιορίζουσι στερεοτύπως τὰς κλίσεις αὐτῶν εἰς τὴν μοιραίαν ἐκτέλεσιν τῶν συνθηκῶν ἃς ἐπιβάλλει αὐτοῖς ἡ φύσις, ἐνῶ τὸ κτῆνος ὑπακούει τυφλῶς εἰς τὰ θέλγητρα τούτου ἢ ἐκείνου μεταξὺ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων, μόνῃ ἡ βούλησις δὲν ὑπακούει εἰμὴ εἰς ἑαυτήν. Αὕτη κινεῖται ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ἀντὶ νὰ φέρηται ὡς ἐξ ἐνστίκτου πρὸς τὸ ἀποτελοῦν τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἀντικείμενον, τοῦναντίον αἰτιολογεῖ τὰς ἐρέξεις αὐτῆς ἐκ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ιδιότητος τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἡ διάνοια προβάλλει εἰς αὐτήν.

Εἴπομεν κατὰ πρῶτον ὅτι ἡ βούλησις κινεῖται ἀφ' ἑαυτῆς. Τοῦτο πηγάζει ἐκ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος ἣν αὕτη κατέχει μεταξὺ τῶν ὁρεκτικῶν δυνάμεων. Ὁ Θεὸς τυγχάνει ὁ ὑπέρτατος κινητὴς τῶν ὄντων ἀπάντων. Οὗτος διέπει τὰ πάντα καὶ ποιεῖ ἵνα τὰ πάντα κλίνωσι πρὸς τὸν ἀρχῆθεν ὀρισθέντα ἐκάστω σκοπὸν, ἐνῶ ἐκεῖνος διατελεῖ ἀκίνητος. Τὰ πάντα τίθησιν εἰς κίνησιν, τοῦναντίον ὅμως οὐδὲν κινεῖ αὐτόν.

Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι, ἐφ' ὅσον ὢν τι προσεγγίζει πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἀνήκει εἰς αὐτὸ ἡ ιδιότης νὰ διέπηται καὶ νὰ κινῆται ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἐξ ἐκινητίας δὲ ἐφ' ὅσον ἀπομακρύνεται τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ τόσον ὀλιγώτερον τῷ ἀνήκει ἡ ἀρχὴ τῆς ἑαυτοῦ κινήσεως.

Τοιοιυτοτρόπως ἐν τῇ ἱεραρχικῇ κλίμακί τῶν διαφόρων ὄντων τὰ ἀμειβοῦντα αἰσθήσεων ἕνεκα τῆς ὀλικότητος αὐτῶν εἶναι καὶ τὰ πλέον ἀπέχοντα τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, καίτοι δὲ κλίνουσι πρὸς τινὰ σκοπὸν, ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἐμπεριέχουσιν ἐσωτερικὴν ἀρχὴν διέπουσαν καὶ ἄγουσαν αὐτά. Ὑπακούουσιν ἀπλῶς εἰς τὰς ὠθήσεις ἐκείνου ὅστις κινητὴς ὢν ἀποτυποῖ εἰς αὐτὰ ὀρισμέναν τινὰ κίνησιν.

Τὸ κτῆνος διατελεῖ ἐν ἀνωτέρᾳ βαθμίδι ἢ τὰ ὑλικά ὄντα καὶ ἤδη ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῷ ἔχοντι τι ἐσωτερικῆς κινήσεως. Οὐχ ἥττον ὅμως τὸ κτῆνος δὲν εἶναι κύριον τῆς κινήσεως ἐκείνης ἢς τὴν ἀρχὴν ἀνευρίσκο-

μεν ἐν αὐτῷ. Καθόσον ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἀντικειμένου, οὕτινος ὁρέγεται, ἀδυνατεῖ ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς ὁρέξεώς του, διότι αἱ ὁρεκτικαὶ δυνάμεις τοῦ κτήνους, χρώμεναι ἀποκλειστικῶς τοῖς σωματικοῖς ὀργάνοις, προσεγγίζουσιν ἐπὶ τοσοῦτῳ πρὸς τὴν ὕλην ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὑφίστανται μᾶλλον τὴν κίνησιν ἢ παράγουσιν αὐτήν.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ὡς λογικὸν ὄν πλησιάζει ἐγγύτερον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ὡς ἐκ τούτου δὲ οὐ μόνον ἐνέχει ἐν ἑαυτῷ τὴν φυσικὴν ἐκείνην κλίσιν πρὸς τινὰ σκοπὸν, ἥτις παρατηρεῖται εἰς πάντα τὰ ἄλλα ὄντα, οὐ μόνον ὡς τὸ κτῆνος ἐκδηλοῖ ἐμπεριεχομένην ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως τῆς ἀγούσης αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντικείμενον οὐ ὁρέγεται, ἀλλ' ὅπερ σπουδαιότατον, διατελεῖ πληρέστατα κύριος τῆς κινήσεως ταύτης, διέπει αὐτὴν κατ' ἀρέσκειαν καὶ ἀνθίσταται κατὰ βούλησιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ὁρέξεων αὐτοῦ. Τοιοῦτοτρόπως περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπαληθεύει τὸ ῥῆμα τῆς Γραφῆς: Ὑπ' ἐσὲ ἡ ὁρεξίς σου καὶ σὺ ἐξουσιᾶσθης αὐτῆς¹. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διότι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καθὼς ἡ νόησις οὕτω καὶ ἡ θέλησις οὐδόλως ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν σωματικῶν ὀργάνων. Ἐξ ἐναντίας αὕτη αἵρεται ὑπεράνω τῶν συνθηκῶν τῆς ὕλης καὶ διεισδύουσα εἰς ἐξοχώτερον ὀρίζοντα ἀντὶ νὰ ὑφίσταται τὴν κίνησιν παράγει αὐτήν.

Εἶδομεν ἤδη τίνος λόγου ἕνεκα ἡ βούλησις κινεῖται ἀφ' ἑαυτῆς. Ἐξ ἄλλου τυγχάνει ἡμῖν δῆλον ὅτι ἐγκεῖται ἐν τῇ φύσει τῆς βουλήσεως, ὡς ἐγκεῖται ἐν τῇ φύσει πασῶν τῶν ὁρεκτικῶν δυνάμεων, ἡ τάσις πρὸς τινὰ σκοπὸν. Ἀρὰ γε ὁ σκοπὸς οὗτος τυγχάνει ἐπιβεβλημένος εἰς αὐτὴν ἢ δύναται αὕτη ἐλευθέρως καὶ κατ' ἀρέσκειαν νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ σκοποῦ ἐκείνου ὅστις θὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς;

Ἵνα ἀκριβῶς διευκρινήσωμεν τὴν οἰκονομίαν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ καθορίσωμεν, ὅ,τι ἐν αὐτῇ τυγχάνει ἀναγκαῖον καὶ ἐλεύθερον, δεόν ἐν πρώτοις νὰ διακρίνωμεν τρία εἶδη ἀνάγκης.

Πρώτη ἀνάγκη εἶναι ἐκείνη ἣν δυνάμεθα κάλλιστα ν' ἀποκαλέσωμεν ἀνάγκην φυσικὴν καὶ ἥτις συγχέεται μετὰ τῆς φύσεως τοῦ ὄντος. Οὕτω τὸ νὰ εἶναι τι συντεθειμένον ἐκ μερῶν καὶ νὰ διαλύηται καὶ φθείρηται ἀποκαθίστησιν ἀνάγκην ἐκπηγάζουσαν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῆς ὕλης.

Δευτέρα ἀνάγκη, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἀνάγκην τῶν μέσων, εἶναι ἐκείνη ἥτις ἀπαιτεῖ ἐξάπαντος τὴν συνδρομὴν μέσου τινὸς πρὸς

¹ Γένν. Δ'. 7.

ἐπίτευξιν ὠρισμένου σκοποῦ. Οὕτω πρὸς συντήρησιν ἔχει τις ἀνάγκην τροφῆς, ὡς ἐπίσης πρὸς διάθασιν τοῦ ὠκεανοῦ χρήζει σκάφους.

Τρίτη ἐπὶ τέλους ἀνάγκη, καλουμένη ἀπὸ βίας ἀνάγκη, εἶναι ἐκείνη ἣν ἐπιβάλλει ἡμῖν ἡ βία, ἐξασκοῦσα ἐφ' ἡμῶν ποιάν τινα δύναμιν ξένην, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς ἡμᾶς.

Ἦδη τυγχάνει πρόδηλον ὅτι τὸ τρίτον τοῦτο εἶδος τῆς ἀναγκῆς ἀντίκειται ἐκ διαμέτρου πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ἡ βούλησις, ὡς πᾶσα ἄλλη τις φύσις, ὑπόκειται εἰς τινὰς ὅρους, εἰς τινὰς συνθήκας ἀποτελοῦσας μέρος οὐσιῶδες αὐτῆς. Πρωτίστη δὲ μεταξὺ τῶν συνθηκῶν τῆς βουλήσεως εἶναι ἡ φυσικὴ τάσις πρὸς τινὰ σκοπόν. Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τῆς φυσικῆς ταύτης τάσεως ἀντεπεξήρχετο βιαία τις ἐκ τῶν ἐξω ἐνέργεια, αὕτη θὰ κατήργει αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς βουλήσεως, ἢ καλλίον εἰπεῖν θὰ ἐξεμηδένιζε παντελῶς αὐτήν.

Ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τοῦτο δὲν συμβαίνει προκειμένου περὶ τῆς τῶν μέσων ἀναγκῆς, κατὰ ἥττονα δὲ λόγον περὶ ἐκείνης ἣν ἀπεκαλέσαμεν φυσικὴν ἀνάγκην. Τὸ ὅτι πρὸς διάθασιν τοῦ ὠκεανοῦ ὀφείλω ν' ἀνέλθω ἐπὶ σκάφους, τοῦτο οὐδόλως ἀποτελεῖ λόγον ὅπως μὴ θελήσω νὰ διαπλεύσω αὐτόν.

Πρὸ παντὸς ὅμως τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν δεσμευομένην τὴν βούλησιν ἡμῶν ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι αὕτη ὑποτάσσεται εἰς ὅ, τι ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν πρώτην καὶ οὐσιωδესτάτην συνθήκην αὐτῆς ταύτης τῆς βουλήσεως; Εἵπομεν ἤδη ὅτι πρωτίστος νόμος ἀπορρέων ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς εἶναι ἡ τάσις πρὸς τινὰ σκοπόν. Ὑπείκουσα ὅθεν ἡ βούλησις εἰς τὸν φυσικώτατον τοῦτον νόμον οὐδὲν αὕτη ἀπόλλυσιν ἐκ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς. Ὡστε περὶ τῆς βουλήσεως δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐφ' ὅσον αὕτη ἀποτελεῖ ποιάν τινα φύσιν, θὰ ἔχῃ καὶ τινὰ σκοπὸν ἀποτελοῦντα μέρος οὐσιῶδες αὐτῆς.

Ἀλλὰ ποῖός τις ἔρα γε ὁ σκοπὸς οὗτος;

Ἐκ τῆς περὶ ἀνθρωπίνης νοήσεως θεωρίας γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἡ διάνοια ἡμῶν ἄρχεται καὶ ἀνάγκην συναινοῦσα πρὸς τινὰς ἀληθείας αἰτινες ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀποκαλοῦνται προῶται ἀλήθειαι, ἀποτελοῦσι δὲ τὴν ἀρχὴν τῶν διανοητικῶν αὐτῆς ἐνεργειῶν καὶ τὴν βάσιν τῶν περαιτέρω συλλογισμῶν. Ἐν τῇ τάξει ὅμως τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ὁ σκοπὸς ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βάσιν πάσης ἐνεργείας, καθόσον ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν πράττει ἄνευ σκοποῦ τινος ὠρισμένου.

Καθ' ὃν τρόπον λοιπὸν ἡ διάνοια ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς ἄρχεται

ἀπό τινων ἀληθειῶν ἐκ τῶν προτέρων καταληπτῶν, αἵτινες ἐξαναγκάζουσι τὴν συναίνεσιν αὐτῆς, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ βούλησις ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τείνει κατ' ἀνάγκην πρὸς τινὰ σκοπὸν ὑπέρτατον ἀναγκαῖον.

Ὁ τῶν ὅλων Δημιουργός, ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν ἀπείρῳ ἀγαθότητι, ἡυδόκησε νὰ διαρρυθμίσῃ οὕτω τὰ κτίσματα αὐτοῦ ὥστε πάντα νὰ τείνωσι πρὸς τὸ ἴδιον καλὸν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν τὸν τελικόν. Ἀλλ' ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν βάσιν πασῶν τῶν φυσικῶν ὁρέξεων εἶναι τὸ καλὸν τὸ ἐξόχως προηητόν, δηλαδὴ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ εὐδαιμονία λοιπὸν ἀποτελεῖ τὸν τελικὸν σκοπὸν πρὸς ὃν ἡ βούλησις ἡμῶν τείνει οὐχὶ ἐλευθέρως ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην, κατ' ἀνάγκην ὅμως φυσικὴν, οὐδόλως, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, δεσμεύουσαν ἢ καὶ περιορίζουσιν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΜΟΣ
